

Elf artikelen over het kleuteronderwijs

Luc Koning (Pravoo-Daarle)

In het nu volgende start ik het eerste artikel van een serie van 11 over het kleuteronderwijs. Ze verschenen steeds op maandag in oktober, november en december op LinkedIn.

Ik ben bewust niet volledig in die elf statements omdat u als lezer het zelf wel verder in kunt vullen. Het gaat mij om een aanzet. In het laatste artikel zal ik ook literatuur vermelden.

Overzicht van de artikelen

1. Echt kleuteronderwijs is niet alleen doelenonderwijs, maar ook aansluitend onderwijs. (lijnenonderwijs versus aansluitend onderwijs). (is gepubliceerd op 21 oktober)
2. Echt kleuteronderwijs volgt de kinderen niet met een readymade systeem dat door anderen is voorgedrukt, maar werkt met een schoolspecifiek systeem

1

waarin de visie van de school te zien is.

3. Echt kleuteronderwijs begint niet steeds met instructie, maar zo veel mogelijk met het exploreren. (kleuterdidactiek en EDI)
4. Echt kleuteronderwijs legt niet de nadruk op doosjesgeluk (over het doel van ontwikkelingsmaterialen en: wel/geen iPad bij kleuters en de eenzijdigheid van veel ontwikkelingsmaterialen).
5. Echt kleuteronderwijs respecteert de werkresultaten van de kinderen. (Is het werkje van de leerkracht of van het kind?)
6. Echt kleuteronderwijs respecteert de bewegingsdrang van de kinderen.
7. Echt kleuteronderwijs ziet niet het spel in de eerste plaats als een middel, maar als een doel.
8. Echt kleuteronderwijs geeft muzikale vorming een duidelijke plaats.
9. Echt kleuteronderwijs is niet alleen gericht op wat kinderen nodig hebben voor de toekomst, maar richt zich ook op het nu kind zijn.
10. Echt kleuteronderwijs helpt de kinderen bij hun taalontwikkeling tijdens de taalgebruikssituaties.
11. Epiloog over de sociaal-emotionele ontwikkeling en de bronnen.

Artikel 1. Echt kleuteronderwijs is niet alleen doelenonderwijs, maar ook aansluitend onderwijs.

Een praktijkvoorbeeld

Op een dag was ik voor een observatie-opdracht in groep 1/2. Daar zag ik een jongetje dat bezig was met insteekpuzzels. Het jongetje bleek voor de derde dag op school te zijn. Het omkieperen van de puzzel en weer in elkaar zetten bleek binnen een minuut gedaan te zijn. De leerkracht zag het en zei dat ze nog wel meer van die puzzels had en vroeg of hij die ook wilde maken. Er bleken nog drie puzzels van dat type in een kast te liggen. Die puzzels waren binnen 5 minuten omgekierd en weer in elkaar gezet. Ik vroeg hem hoe het kon dat hij die puzzels zo goed kon maken. Hij antwoordde dat ze die puzzels op de peuterspeelzaal ook al hadden. De juf reageerde met: „Dan mag je nu ook wel gewone puzzels maken. Laten we beginnen met deze puzzel.” En ze wees op een puzzel met 6 stukken met grote puzzelstukjes en met een duidelijke afbeelding. In het hoofd van deze leerkracht zit de rigide mindset van de leerlijn. Waarschijnlijk kon ze zo de lijn opnoemen van de startpuzzel naar de eindpuzzel met abstracte afbeeldingen met 60 stukjes, bedoeld voor eind groep 2. Ik vroeg de leerkracht of ik met de jongen mocht puzzelen. Ik vroeg hem of hij goed kon ademen, of hij veel moest hoesten en hij zei dat dat niet zo was. Toen heb ik hem een blinddoek voorgedaan (zie foto) en hem daarna een insteekpuzzel laten maken.

Op de foto is te zien dat hij een puzzelstukje aftast. Hij vroeg daarbij aan mij: „Zou dit het vlindertje zijn?”

Aansluitend onderwijs is het pakken van ontwikkelingskansen en daarbij de gedachte aan een verantwoorde leerlijn uit je hoofd te zetten en aan te sluiten bij waar kinderen zelf mee komen of aan te sluiten bij wat je ze ziet doen. Onderwijs in groep 1 en 2 is wel onderwijs en dat betekent dat je als leerkracht de opdracht hebt kinderen in de zone van de naastgelegen ontwikkeling te brengen. Die kansen zijn er iedere dag. Dat maakt het onderwijs aan kinderen in groep 1 en 2 avontuurlijk en minder voorspelbaar dan al die lesjes uit Schatkist en Kleuterplein met hun vele aanvullende materialen.

Dit stimuleren hoeft echter niet altijd, want de ontwikkeling van de kleuter is geen rechte lijn naar boven, maar kent ook ontwikkelingsplateaus. Dan mogen kinderen een tijdje doen wat ze al kunnen om zich zo weer voor te bereiden op de volgende stap.

Die volgende stap hoeft niet steeds een stap in een vooraf (door de SLO) gemaakte leerlijn te zijn. Ik geloof dat kinderen waarschijnlijk evenveel leren van het aansluiten bij wat ze laten zien bij arbeid naar keuze, spelen naar keuze en tijdens de kringactiviteiten.

Dat betekent dat het nodig is dat er een duidelijke visie van de school is op de verhouding tussen aansluitend onderwijs en lijnenonderwijs. In veel gevallen zal dat fifty fifty zijn, terwijl sommige scholen vanwege hun populatie zullen kiezen voor een andere verhouding.

Zo heb ik in de loop van de jaren kinderen een radar op een boot laten maken, omdat anders de boot van Sinterklaas nooit in Rotterdam aan zou kunnen komen. Ik maak nu mijn 40e herfstproject mee en heb kinderen ook al heel vaak aan de hand van de bladeren in het lokaal de namen van de drie bomen aangeleerd waar die bladeren vanaf gevallen waren. Ook heb ik al vaak samen met kinderen opzegversjes bedacht. Dat betekent dat er ook heel andere ontwikkelingsinhouden aan de orde komen dan de voor de hand liggende inhouden uit de vele bestaande doelenlijsten. Op die manier kan onderwijs ontdekkend en avontuurlijk zijn. Dat samen op avontuur gaan en niet altijd vooraf weten waar je uitkomt, dat is de kracht van echt kleuteronderwijs. Aansluiten is soms iets aanleren, soms iets voorstellen, soms een aansporing om zelf iets te ontdekken, soms een stimulans, soms een vraag, etc. Het is altijd gebaseerd op een goede observatie en de inschatting of het kan of zwaarder gezegd: of het verantwoord is. Ik moest op basis van wat ik het kind had zien doen inschatten of het die blinddoek aandurfde.

Soms mislukt zo'n poging en dat is ook niet erg.

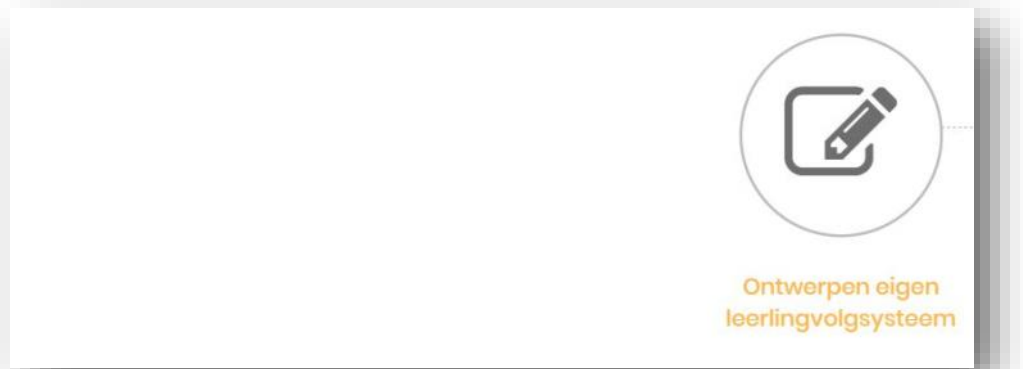
Als leerkracht moet je dat durven! Belangrijk is dat u als leerkracht in groep 1 en 2 niet de insteek moet hebben dat het pas verantwoord is wat u doet als u altijd een voorop-

gezet lesdoel hebt. **Bij het kleuteronderwijs is het pas verantwoord als u dat regelmatig NIET hebt.**

Wat moet je dan met al die leerlijnen? Met die leerlijnen laat je zien wat je aanbiedt. Je laat zien waar je voor staat als school, hoe ver je gaat in je onderwijsaanbod, hoe rijk aan inhoud je onderwijsaanbod is en hoeveel mogelijkheden je hebt voor uitloopdoelen. Dat zijn doelen voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Leerlijnen en tussendoelen kunnen dus zinvol zijn, maar ze zijn dat pas als u ze zelf hebt gemaakt en gekozen en als er een goede verhouding is tussen lijnenonderwijs en aansluitend onderwijs.

Met het aansluitende onderwijs laat je trouwens ook zien waar je voor staat!

Hoe is dat bij u op school?

ARTIKEL 2. Geen readymade volgsysteem in groep 1 en 2, maar een schoolspecifiek systeem.

De huidige situatie

Veel leerkrachten in groep 1 en 2 volgen de ontwikkeling van hun kinderen met een readymade kindvolgsysteem. Dat is een systeem dat door anderen is bedacht en waarbij die anderen voor de school bepaalden wat goed is voor de leerkrachten en de kinderen. Dat betekent dat men er vanuit gaat dat een visie er niet zoveel toe doet. Scholen met verschillende visies werken immers met het zelfde volgsysteem. Vaak missen scholen wat in die volgsystemen of vinden ze het te uitgebreid of vinden ze dat het net niet aansluit bij hun visie.

In het eerste artikel ging het over de verhouding aansluitend onderwijs en lijnenonderwijs.

In de discussie die volgde merkte iemand op:..... *Ik geloof erin dat kinderen in de kleu-*

terperiode voorbereid moeten worden op groep 3. O.a. Lees en rekenvaardigheden die zij nodig hebben in groep 3 (en verder). Dat is een geheel andere visie dan de school die ook waarde hecht aan het nu kleuter zijn en dat bijvoorbeeld ook m.b.t. de spelontwikkeling laat zien.

Dat kan anders

Typisch voor een volgsysteem voor groep 1 en 2 is dat u de eigenaardigheid van de kinderen en het onderwijs aan de kinderen ook in het volgsysteem laat zien. Op die manier werkt een school niet meer met het Cito-systeem of het Pravoo-systeem, maar met het Wilhelminasysteem of het Bolstersysteem. Zo'n volgsysteem wordt een **schoolspecifiek volgsysteem** genoemd.

Voordeel

Je kunt bij een schoolspecifiek systeem laten zien wat je visie op het onderwijs, waar je accenten liggen, of je het ook belangrijk vindt het gedrag van het kind tijdens het aansluitende onderwijs in kaart te brengen, hoe belangrijk het spelen is, hoe ver je gaat m.b.t. geletterdheid en rekenen, welke behoeften/talenten je in kaart wilt brengen, hoe ver je gaat t.a.v. de functie-ontwikkeling, hoe uitgebreid het moet, etc. Een mooie kans om je weer eens te herbezinnen op het kleuteronderwijs. Deze artikelenserie kan u daarbij helpen.

De dusmethode

Daarbij is het belangrijk om de dus-methode toe te passen. Daarbij neemt u een visiestatement en zet u daarnaast: dus betekent het dit voor de praktijk

Twee voorbeelden:

1. Wij vinden dat we naast de opdracht die we hebben het kind voor te bereiden op het zelfstandig functioneren in de samenleving, we ook een taak hebben om te zorgen dat het kind nu optimaal kind kan zijn, **dus,....**

- bevat ons volgsysteem ook aspecten van de spelontwikkeling
- bevat ons volgsysteem taalkenmerken die een rol spelen binnen de taalgebruikssituaties
- bevat ons volgsysteem de taalvormen waarmee het kind nu zijn gevoelens onder woorden kan brengen
- bevat ons volgsysteem kenmerken van sociale vaardigheden

2. Wij vinden dat we naast het formele lijnenonderwijs ruimte moeten geven aan aansluitend onderwijs, **dus,.....**

- hebben we ook kenmerken opgenomen die te maken hebben met het functioneren van het kind bij kringgesprekken, arbeid en spelen naar keuze.

Probeer zo eens naast uw visiestatements de dus-methode toe te passen.

Het typische van goed kleuteronderwijs is dus een systeem dat overeenkomt met de visie van de school m.b.t. het kleuteronderwijs en recht doet aan de vraag van de kleuters. Dat betekent ook dat vernieuwingscholen hun kleur kunnen laten zien, maar ook 'gewone' scholen met een eigen visie.

Hoe maak je zelf een kindvolgsysteem?

Het zelf maken van een kindvolgsysteem, kent de volgende stappen

Stap 1: Verzamelen van informatiebronnen

Daarbij gaat het om het –erbij nemen– van de schoolvisie die al ergens is beschreven, met elkaar de schoolpopulatie beschrijven, bestaande doelenlijsten erbij nemen en voorbeelden van bestaande volgsystemen verzamelen.

Bij het nieuwe Pravoo-systeem is o.a. ook een checklijst om te controleren of u aan de eisen van de inspectie voldoet.

Stap 2: Het samenstellen van een structuur

De structuur is de plattegrond van het systeem met de afdelingen/categorieën zoals bijvoorbeeld een sociaal-emotioneel cluster met: afscheid nemen, veiligheid, welbevinden sociale vaardigheden. En verder bijvoorbeeld: een speelwerkcluster met detailinhouden, een taaldenkcluster, een afdeling met de motoriek en de functie-ontwikkeling, en cluster met aspecten i.v.m. het aansluitend onderwijs, een cluster met aspecten m.b.t. het voorspellen van dyslexie, etc.

Er worden twee soorten categorieën onderscheiden: leerlijnen en kindkenmerken. Kenmerkend voor **leerlijnen** is de vaste volgorde van de items, gerelateerd aan de ontwikkelingsleeftijd van het kind. De items nemen in moeilijkheidsgraad toe. Bij **kindkenmerken** is er geen sprake van een vaste volgorde. De items van dit type betreffen hetzelfde thema/onderwerp, maar hebben verder geen onderlinge relatie. De categorie 'Sociaal-emotioneel welbevinden' is daar een voorbeeld van.

Stap 3: Het bepalen van de inhoud

Nu worden de items beschreven in itemtaal. Als uzelf een kindvolgsysteem ontwikkelt kunt u ook uitloopteitems opnemen. Dat zijn inhoud die strikt genomen niet bij het groep 1-2 onderwijs horen, maar waarmee wel een ontwikkelingsvoorsprong kan worden vastgelegd. Dat geldt ook voor 'voorloopteitems'.

Stap 4: De keuze voor het aantal peilpunten per jaar

Nu kunt u bepalen hoe vaak per jaar u de ontwikkeling van de kinderen scoort; is dat 5 keer in de kleuterperiode of 7 keer. Ook mogelijk voor een kindcentrum is: 3 peilpunten voor de peuters en 5 voor de kleuters.

Stap 5: Het vaststellen van de normering

Het is belangrijk dat u in het systeem aangeeft wanneer een kind een vertraging in zijn

ontwikkeling heeft of wanneer u het functioneren problematisch vindt. Ook hierbij kunt u vanuit uw eigen visie uw normen bepalen.

Stap 6: Het invoeren in een bepaald systeem.

Bij Pravoo hebben we er vorig jaar voor gekozen geen readymade systemen meer te ontwikkelen voor groep 1 en 2. We hebben toen besloten een schoolspecifiek systeem samen te stellen waar de school haar eigen inhoud in op kan nemen. Stap 6 is dan het inboeken van de eigen onderdelen in dat systeem.

Aan het eind van dit artikel verwijzen we naar het internet met meer informatie.

Stap 7: De handleidingen voor de eenduidigheid

Wanneer u een eigen model ontworpen heeft, kunt u hierbij desgewenst een handleiding aanmaken. In een handleiding geeft u op het niveau van de clusters en/of de categorieën een toelichting bij de inhoud van het model. Dit helpt de gebruikers bij het invullen en kan bijdragen aan een meer eenduidige scoring.

Hoeveel tijd kost dit?

Op LinkedIn hebben we begin 2019 de werkwijze op een bepaalde school laten zien en aangetoond dat het in één dag kan, maar u kunt de onderdelen ook over een lange periode verspreid met elkaar vastleggen.

Meer informatie

Zie voor meer informatie deze link:

<https://www.dapto.nl/de-nieuwe-pravoo/>

Artikel 3 Echt kleuteronderwijs begint niet steeds met instructie, maar zo veel mogelijk met het exploreren.

(Hierbij artikel 3 in der serie van 11 over echt kleuteronderwijs)

Van kindgericht naar programmagericht

Toen ik ruim 40 jaar geleden onderzoek deed in het kader van mijn doctoraalscriptie naar het effect van het werken met leerlijnen bij kleuters was de situatie nog zo dat er wel 'lesjes' werden gegeven, maar er was ook veel arbeid en spelen naar keuze. Geleidelijk aan is er steeds meer instructie het kleuteronderwijs binnengeslopen. De meest recente ontwikkelingen zijn ONDERBOUWD en EDI.

ONDERBOUWD

ONDERBOUWD bestaat uit een systeem van aan SLO-doelen gekoppelde kaarten met daarop instructies en werkvormen. Opvallend is dat de ontwikkelingsmaterialen klassikaal in de kring worden geïntroduceerd. Het zijn allemaal kleine programma's waarbij de beheersbaarheid centraal staat. Alles is op een weinig creatieve manier voorgebakken en is erop gericht dat de leerkracht het leerproces beheerst. Handig voor startende leerkrachten, zegt men. Het nadeel is dat men de beheersing van de materialen centraal stelt. In artikel 4 zal ik dit *doosjesgeluk* nog nader toelichten. De werkvormen zijn te gesloten en er worden ook te vaak wedstrijdjes gekoppeld aan de materiaaluitvoering.

EDI (Expliciete directe instructie)

Bij EDI ging men er aanvankelijk vanuit dat je op **bepaalde momenten** bij bepaalde doelstellingen het beste doelgericht kunt werken. De didactiek is dan expliciet aangegeven waarbij de kinderen het lesdoel kennen, de voorkennis wordt opgehaald, precies wordt aangegeven wat en hoe het kind iets moet doen, het oefenen wordt begeleid en er is een duidelijk afsluiting en evaluatie aan het eind. Over het algemeen geeft de leerkracht eerst instructie en dan worden er pas vragen gesteld. Ook hier staan de

woorden *beheersbaarheid* en *voorgebakken* centraal. To zover is er niets aan de hand. Soms kan dit zeer efficiënt zijn. Langzamerhand is EDI verworden tot een didactiek voor **IEDEREEN** (voor alle kinderen, ook voor de begaafde kinderen) voor **ALLES** (voor alle vak- en vormingsgebieden) en voor **ALTIJD** (voor alle leeftijden).

Langzamerhand is het kleuteronderwijs dus in de ban gekomen van het eenzijdige doelendenken en een didactiek die weinig ruimte laat voor het ontwikkelen vanuit het kind zelf. Van iedere vorm (ook de begeleide vorm) van ontdekkend leren heeft men een karikatuur gemaakt. Het avontuur is verdwenen en op veel plaatsen zijn de mappen van Voorbereidend rekenen, Fonemisch bewustzijn, Kleuterplein en Schatkist leidend

Overall?

Nee, niet overall Op veel plaatsen kom je leerkrachten tegen die een idee hebben dat kleuters anders zijn dan het ontwikkelingspsychologische schoolkind. Zij gaan uit van de vraag: Wie is de kleuter?

(Ook nog) veel mogelijkheden tot zelfontwikkeling

Er is veel te zeggen over de aard van de kleuter, maar een van de kenmerken is dat de kleuter komt uit een periode van informeel ontwikkelen. Dat wil zeggen dat de meeste kleuters toen ze nog peuter waren mogelijkheden hebben laten zien dat zij in staat waren en zijn zonder al te veel instructie dingen te ontdekken. Ze groeiden op een stimulerende omgeving waar ruimte was tot zelfontwikkeling. Die vorm van leren noemen we informeel leren of ook wel: natuurlijk leren.

Eigenlijk is deze manier van leren wel een algemeen kenmerk voor alle leeftijden, omdat u als leerkracht ook veel dingen leert in de praktijk. Na de Pabo leert u het vak pas echt, zonder dat u daar les of instructie in hebt gehad. Dat leren is gebaseerd op ervaringen en zelf problemen oplossen.

Het is verbazingwekkend te zien wat een kleuter allemaal al geleerd heeft zonder dat het instructie kreeg.

Het is een denkfout dat als kleuters de basisschool binnenkomen de mogelijkheden tot informeel leren weggeschoven moeten worden en men moet kiezen voor beheersbaarheid van de ontwikkeling.

In het vorige artikel over lijnenonderwijs en aansluitend onderwijs ging het ook over de dwang die leerkrachten voelen voor beheersing.

Een van kenmerken van de kleuters is dat deze nog veel mogelijkheden hebben tot zelfontwikkeling. Daar moet dus ruimte voor zijn. Dat betekent niet dat het handig kan zijn sommige dingen gewoon aan te leren, maar de ruimte voor zelfontwikkeling moet er zijn. Ook zal blijken dat sommige kinderen weinig mogelijkheden hebben te profiteren van het informele leren. Voor die kinderen zal ook meer instructie nodig zijn. Dat betekent dat DE kleuter niet bestaat, maar het betekent ook dat je DE kleuter niet altijd met instructie hoeft te benaderen.

EDI en andere vormen van didactische eenheidsworst zijn ongeschikt voor alle kleuters

Dat betekent ook dat je bij kleuters er niet a priori vanuit moet gaan dat je instructie moet geven zoals bij ONDERBOUWD en EDI gebeurt.

De kleuterdidactiek heeft als kenmerk:

1. Eerst exploreren; kinderen zelf laten bekijken wat ze met bepaalde materialen kunnen doen.
2. Dan eventueel suggereren: komt er dan weinig uit dan suggesties/tips geven of door middel van vragen stellen het kind op een spoor te zetten, of bepaalde deeltechnieken voorstellen.
3. Dan eventueel instrueren: als stap 1 en 2 te weinig opleveren dan pas instructie geven zoals het aanleren van bepaalde technieken of vaardigheden.

Bij de begeleiding van kleuters is het dus beter om zoveel mogelijk met een exploreer/experimenteerfase te beginnen. Daarbij legt men de kinderen de materialen voor en bekijkt men tot welke handelingen de kinderen spontaan komen. In de praktijk blijken kinderen vaak uit zichzelf al zinvolle activiteiten met het materiaal te kunnen bedenken. In een enkel geval kan men het exploreren nog begeleiden door de vragende aanpak en te checken of het kind weet wat er op de afbeeldingen staat bij ontwikkelingsmaterialen. Soms komen kinderen na zo'n begeleide exploratie al tot gerichte handelingen. Op basis van de observatie tijdens de eerste experimenteer/exploratiefase kan men een keuze maken uit drie benaderingen:

- de zelfontdekkende of begeleid ontdekkende
- de ontwikkelende
- de sturende

Men zou ook kunnen zeggen dat als je al weet dat een kind instructie heeft dat je het kind dan niet laat falen en meteen met de instructie start. Dat heeft het risico dat je kinderen te vroeg in een hokje duwt en ze al bij voorbaat sturend onderwijs biedt. Kinderen moeten ook regelmatig weer een nieuwe start kunnen maken vanuit een vrije situatie in een rijke ontwikkelingsomgeving.

Herhalingsplezier

Opvallend aan kleuters is ook dat ze herhalingsplezier hebben. Dat betekent dat het helemaal geen probleem is dat kinderen dingen willen herhalen en materialen kiezen die ze makkelijk en leuk vinden om uit te voeren. Geef daar ruim de mogelijkheid voor. Typisch voor veel kleuters is dat na een periode van ontwikkeling en vooruitgang er weer een plateau komt in de ontwikkeling. De meeste kinderen kiezen beheerste materialen niet uit gemakzucht, maar omdat het bij de ontwikkeling hoort. Kleuters hebben plezier in het herhalen van wat ze al kunnen omdat hen dat zelfvertrouwen geeft om beheersbare dingen te doen.

O, ja en dat onderzoek aan het begin van het artikel?

Uit het onderzoek over leerlijnenaanbod aan kleuters bleek dat dat vooral effectvol was bij kinderen met intelligenties onder het gemiddelde. Het gemiddelde kind kreeg de kennis en vaardigheden op het gebied van het omgaan met hoeveelheden zelf wel voor elkaar zonder leerlijnen en tussendoelen en de begaafde kinderen waren al veel stappen verder. Dat is ook de evidentie voor mijn uitgangspunt dat EDI etc. bij kleuters nooit de leidende didactiek mag zijn, maar wel zinvol kan zijn voor kinderen met ontwikkelingsbeperkingen.

Artikel 4. Echt kleuteronderwijs legt niet de nadruk op doosjesgeluk Twee praktijksituaties

Op vrijwel iedere school kom je in groep 1 en 2 de doosjes met rijmkaartjes tegen; kip-wip, maan-zwaan. U zult die doosjes ook wel op uw school hebben. Als u met ONDERBOUWD werkt, kunt u ook nog aftekenen of de kinderen de opdrachten acceptabel hebben uitgevoerd. *(De foto bij dit artikel is van mijn ONDERBOUWD-exemplaar)* Wat iedereen bij die rijmdoosjes ziet, is dat de kinderen er op den duur helemaal niet meer mee rijmen. Ze weten al, op basis van de plaatjes, dat kip bij wip hoort en maan bij zwaan. De vreugde van de leerkrachten en het kind dat het de opdracht van het kistje/doosje uit kan voeren heet doosjesgeluk.

Op dat doosjesgeluk is er een moderne variant en dat zijn de opdrachten op de iPad. Vooral Rolf is druk met het overtuigen van leerkrachten dat het toch de hoogste tijd is om gebruik te maken van de vele mogelijkheden van de iPad. Aan de hand van filmpjes op LinkedIn wordt getoond hoe zinvol het is, welke relaties er mogelijk zijn tussen materialen en de iPad. Ook hier is voor veel opdrachten het kenmerk van de eenduidigheid het probleem. De opdrachten zijn te vaak gesloten en er is meestal maar één opdrachtuitvoering juist. Een bijkomend nadeel van de iPad is dat er te snel door kleuters op het platte vlak wordt gewerkt en dat als er schermtijd op school bijkomt de maximale schermtijd voor deze jonge kinderen al snel wordt overschreden. U weet het, kinderen in deze leeftijd kunnen beter niet langer dan 1 uur per dag naar een scherm kijken. Thuis gaan ze daar al vaak ver overheen. Dat betekent dat een iPad eigenlijk om die reden niet thuishoort in groep 1 en 2. Ja, zegt men: 'Je kunt er ook zo leuk mee tekenen en kleuren.' Kleuters horen gewoon met pennen, stiften en pense-len/vingers te tekenen en te verven.

Wat zijn de problemen?

Er zijn twee problemen of gevaren bij het omgaan met ontwikkelingsmaterialen.:

1. Het gaat te vaak om het beheersen van het doosje
2. De materialen zijn meestal eenduidig

Geen doosjesgeluk, maar wendbaarheid

Het beheersen van een doosje is geen doel, ook al lijkt dat vanuit ONDERBOUWD en ook al houden sommige leerkrachten in zelfgemaakte schema's bij wat kinderen aangeboden hebben gekregen en wel of niet beheersen.

Het gaat in het onderwijs bij kinderen om wendbare kennis en wendbare vaardigheden. Dat wil bij het rijmen zeggen dat ze die rijmvaardigheid niet alleen bij het zogenaamde rijmdoosje toe kunnen passen, maar overal kunnen rijmen zoals bij taalactiviteiten in de kring, maar ook met de kaartjes van memory. Als kinderen met die memorykaartjes kunnen rijmen, dan kunnen ze pas rijmen.

Nog een voorbeeld van wendbare kennis en vaardigheden

De meeste scholen hebben ook combinatielotto. In die (drie) doosjes zitten kaartjes als: anker-schip, potlood-puntenslijper, schoen-veter. De samensteller van dat doosjes heeft vooraf bedacht wat er bij wat hoort. Op den duur combineren kinderen ook daar niet meer mee, maar weten ze zonder na te denken wat er bij elkaar hoort. Hoe doorbreek je dat? Na de exploreerfase, waarin veel kinderen al ontdekt hebben wat je met die kaartjes kunt doen, ga je als volgt te werk:

Leg de kaartjes in twee of drie overzichtelijk rijen bij elkaar te leggen en denk dan hardop voor. U pakt een kaartje van stoffer en vraagt/vertelt wat het is. Dan gaat u niet op zoek naar het kaartje met daarop het blik. U begint bovenaan de rij met kaartjes waar u uit kunt kiezen en zegt:

-nee, een stoffer gebruik je niet bij de pindakaas, want ..

-nee een stoffer gebruik je ook niet bij een polshorloge, want....

-Ja, dit plaatje van de kapstok kan, want bij ons thuis hangt de stoffer aan de kapstok.

Op die manier combineren de kinderen niet de plaatjes die volgens de samensteller bij elkaar horen, maar komen ze tot nieuwe creatieve combinaties. U doet dat denken een paar keer hardop voor en daarna kunnen de kinderen zo tot zeer creatieve combinaties komen en krijgt het materiaal en het denken een meer open karakter.

De meeste materialen zijn eenduidig

Bij de meeste materialen is het zo dat er maar één resultaat het juiste is. Daarom kun je dit ook geen spelen noemen, maar is het gewoon: werken. Zelfs van mens-erg-je-niet-vind ik dat het werken is en met spelen eigenlijk weinig te maken heeft.

Dat is funest voor de creatieve mogelijkheden die kleuters hebben. Bij de behandeling van het doosjesgeluk heb ik laten zien dat je door uit te gaan van de wendbaarheid al meer creatieve lucht in het werken met ontwikkelingsmaterialen aan kunt brengen.

Ik heb in het verleden laten zien dat er ook andere soorten ontwikkelingsmaterialen mogelijk zijn zoals de Logikaarten (Penta/Nienhuis/Educo) waarbij kinderen zelf opdrachten kunnen bedenken met logiblokken en Kleurenwereld (Rolf) waarbij kinderen een banaan kunnen leggen bij groen, maar ook bij geel of bij bruin of zwart.

Het animo van uitgevers om ontwikkelingsmaterialen uit te geven die meer open zijn van karakter is niet zo groot. Die eenduidigheid is dus een zorg omdat, ik heb het al eerder aangeven, veel kleuters juist zo'n creatieve mind hebben. Dat betekent dat u tegen-

over dat eenduidige denken veel activiteiten moet aanbieden waarbij kinderen wel creatief kunnen zijn. Als tegenhanger is dan de openheid van het spel een belangrijke tegen-speler.

Nu nog even de iPad

Veel kinderen zijn geboeid door wat ze met een iPad kunnen. Het trekt de aandacht en er gebeuren dingen op het scherm die ze leuk/verrassend vinden of grappig. Op een foto bij een bijdrage van het SLO op LinkedIn zie je drie kinderen van amper 4 jaar die met de iPad bezig zijn en ik vind dat geen gezicht, want:

1. De basis voor het ontwikkelen van jonge kinderen is het handelen met driedimensionale voorwerpen. Pas als kinderen op die manier de wereld om hen heen hebben ervaren en beleefd, kun je afleidingen daarvan in het platte vlak voor de ontwikkeling gebruiken. Steeds meer wordt de handelingsfase overgeslagen.
2. De school levert een bijdrage aan het overschrijden van de maximale schermtijd van 1 uur per dag.
3. De opdrachten zijn vaak te eenduidig
4. Afgezet tegen wat goed is voor kleuters, zijn er veel ander activiteiten die veel zinvoller zijn dan het tikken op en swipen over een scherm.
5. Sommigen pleiten voor het gebruik van digitale middelen omdat kinderen immers in een digitale samenleving opgroeien. Dat laatste is niet zo. De samenleving is niet digitaal, we maken veel gebruik van digitale middelen en het is helemaal niet nadelig voor de toekomst van een kind om dat te minimaliseren. Ze krijgen nog genoeg kans om in hun leven de digitale mogelijkheden te gebruiken. Door het gebruik van een iPad bereiden we ze helemaal niet voor op de toekomst, want over 10 jaar ziet het er allemaal weer anders uit. Amerikaanse software-ontwikkelaars en technische medewerkers van Google, Apple en Facebook kiezen voor hun eigen kinderen een vrije school waar kinderen tot de zevende klas geen computer aanraken (de Waldorfschool).

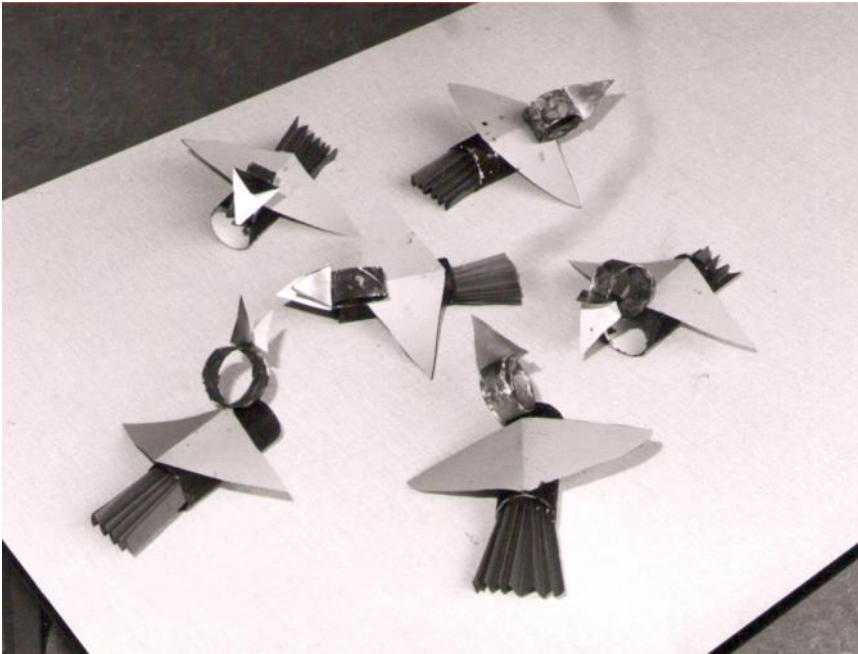
Als u al iPads hebt, minimaliseer dan het gebruik tot **eenmaal per week**.

Het genuanceerde standpunt

In deze artikelenserie probeer ik door tegengas ruimte te maken voor het genuanceerde standpunt. Immers, eenduidigheid bij opdrachten is op zichzelf niet zo erg, **maar** er moeten wel heel veel open situaties tegenover staan om ook het creatieve, explorerende handelen en denken een kans te geven.

De iPad zijn op zichzelf niet fout, **maar** je moet het gebruik minimaliseren vanwege de aangeven nadelen.

Instructie geven bij ontwikkelingsmaterialen kan soms zinvol zijn, **maar** moet geen standaard aanpak zijn zoals dat bij ONDERBOUWD gebeurt. Dat is hoogstens zinvol voor kinderen met ontwikkelingsbeperkingen of een ontwikkelingsachterstand, **maar** voor de meeste kinderen kan het zelfs nadelig zijn.

Artikel 5 Echt kleuteronderwijs respecteert de werkresultaten van de kinderen oftewel: van wie is dit werkje?

De werkles

Bijna iedere dag vindt er wel een activiteit in groep 1 en 2 plaats die je aan kunt duiden met: werkles. Bij de werkles gaat het erom dat de kinderen met materialen (papiersoorten/karton, doosje, verf, kwasten/stiften/potloden, lijm, maar ook met toevallig materiaal als wol, stukjes stof, houtjes, doosjes, draden, dopjes, etc) iets maken. Dat kan aan een werktafel zijn, maar ook aan een verfbord of ander bord. Het gaat in dit artikel dus om de les beeldend werken.

De kenmerken

Bij de werkles gaat het in dit artikel om de volgende kenmerken:

1. De mate van openheid
2. De benodigde technieken
3. De benodigde materiaalkennis
4. De verhouding tussen expressie en de ingebouwde leerlijndoelen

Andere aspecten van de werkles zoals de verhouding tussen instructie en exploratie en de verhouding tussen aansluitend onderwijs of lijnenonderwijs is al in eerdere artikelen in de deze serie behandeld.

De analyse van de opdracht

Bij de werkles wordt er een opdracht gegeven die varieert in openheid van: kies zelf de materialen en bepaal zelf wat je er mee wilt gaan doen (maximaal open) tot een vouwopdracht waarbij de tussenstappen van de vouwen te zien zijn en het kind die stappen nadoet. Die openheid geldt ook voor de technieken (mengen van kleuren, knippen, vouwen, lijmen) die door de kinderen gebruikt kunnen worden. Worden die technieken voorgedaan en geoefend of door de kinderen zelf ontdekt of een combinatie daarvan. Dat geldt ook voor de materiaalkennis; wat kun je met een materiaal wel of niet. Wordt dat aangegeven of ontdekt? Bij het ontdekken gaat het dan om een vorm van begeleid ontdekken waarin de leerkracht voor de juiste materialen zorgt en de kinderen stimuleert en/of de juiste vragen stelt om ze op een bepaald spoor te zetten,

De visie van de school op de werkles

In het nu volgende wordt uitgewerkt:

1. De manier waarom de werkles wordt vormgegeven wordt, als het goed is bepaald door de visie op kleuters en kleuteronderwijs.
2. Daarmee samenhangend de vraag in welke mate het werkje van het kind is of van de leerkracht.

De werkles en de visie van de school

Op een school vertelde een leerkracht dat ze gesproken had met een ouder waarvan het kind net een maand op school was. Op die school heeft men dan een eerste gesprek over de ervaringen van en met het kind. De ouder was niet zo tevreden over de werkjes waar het kind mee thuis kwam. Die zagen er aanzienlijk minder verzorgd, minder netjes uit en hadden volgens de moeder ook een lager niveau dan de werkjes waar het kind mee thuis kwam toen het nog op het dagverblijf zat. De leerkracht heeft de moeder toen uitgelegd dat zij er voor koos om het kind werkjes te laten maken die door het kind zelf gemaakt zijn en het kind geen werkjes liet maken die zo voorgekookt en voorgebakken zijn dat je zou kunnen zeggen dat het eigenlijk het werkje van de leerkracht is/was.

Ik heb vaak in de Sinterklaastijd en kerst aan kleuters gevraagd wat hun werkje was (vaak met de toiletrol als onmisbaar basisbestanddeel) en ik heb vaak meegemaakt dat het kind zijn naam op moest zoeken om te weten wat haar/zijn werkje was omdat al die werkjes sprekend op elkaar leken. Zie de foto bij dit artikel.

De relatie visie en werkje

Bij de visie op de kleuter en het aansluitende kleuteronderwijs gaat het om de vraag of je de nadruk legt op het nu kleuterzijn of de visie hebt dat het kleuteronderwijs eigenlijk voorbereidend onderwijs is voor groep 3, omdat je vindt dat daar het 'echte' werk begint. Daarmee samenhangend in de vraag of je het informele leren van de peutertijd bij het starten van de kleutertijd ontkent. Daarbij gaat het eigenlijk om de vraag of de leerkracht respect heeft voor het eigene van de kleuter.

Leerkracht A

Een leerkracht die er voor kiest kinderen met de materialen in het kader van de werkles eerst vrij laat experimenteren, laat zien dat het informele leren van de peutertijd niet stopt bij de aanvang van groep 3 en toont respect voor de kleuter. Die leerkracht kan soms nieuwe technieken aanbieden (hoe kun je het beste plakken, teken- en schildermaterialen hanteren, kleuren mengen, stempelen, textuur gebruiken zoals zand, lapjes wol, bladeren, scheuren, vlechten, vouwen, rijgen, etc.).

Binnen dit spel van technieken, uitdrukking geven aan de expressie, of het -materiaal zichzelf laten ontdekken-, gaat het om de vraag of het gaan voor een mooi werkje centraal staat, of het geven van maximale ruimte aan kinderen en zich te laten leiden door het materiaal en de eigen expressie.

Deze leerkrachten vinden dat het werkje zoveel mogelijk van het kind moet zijn.

Leerkracht B

Er zijn ook leerkrachten in groep 1 en 2 die een duidelijk eindresultaat voor ogen hebben en alles in het werk stellen om kinderen zo zicht mogelijk de buurt te laten komen van dat model. Die leerkrachten hebben het doel om het kind meteen volgens het formele leren te benaderen en zij zien het kind op weg naar de groep 3-instelling waarbij kinderen zich aan een opdracht moeten kunnen houden. Zij zien de werkles letterlijk als een WERKLES en niet als een expressiemogelijkheid van het nu kind zijn. Dit laatste type leerkracht stopt het liefste ook reken-, taal- en motoriekdoelen in de werkles. Daarbij ziet men de werkles vooral als een middel en niet als een doel in zichzelf. Het expressie-aspect is van ondergeschikt belang. Bij deze leerkracht lijken alle werkjes aanzienlijk op elkaar en dan is men verheugd omdat de vooraf aangegeven doelen bereikt zijn en men ook het idee heeft het kind op deze manier maximaal voor te bereiden op groep 3.

Waar staat u?

In het voorafgaande zijn twee extremen weergegeven; de leerkracht die helemaal vanuit het kind denkt en de leerkracht die vanuit onderwijskundige motieven denkt.

Dat is een glijdende schaal en de vraag is waar u ergens staat. Bent u leerkracht A of bent u leerkracht B, of zit u er ergens tussen in, of zit u meer in de buurt van A of meer in de buurt van B?

U kunt ook kiezen voor een genuanceerd standpunt waarbij u aangeeft dat u in principe leerkracht A bent, maar voor kinderen met beperkingen in de ontwikkelingsmogelijkheden kiest voor meer sturend onderwijs.

Uiteindelijk zult u, als u werkjes van de kinderen ziet, de vraag moeten beantwoorden wie uiteindelijk dit werkje geeft gemaakt.

Artikel 6 Echt kleuteronderwijs respecteert de bewegingsdrang van de kinderen

Een dagritme

In 1981 maakte ik voor uitgeverij Penta/Dijkstra Zeist het eerste dagritmepakket. Dat idee is in de jaren daarna in allerlei varianten nageemaakt, maar geen van die pakketten zijn echt dagritmepakketten. Naast het bewust maken van de ordening van de activiteiten, zat achter deze uitvoering de gedachte dat er in groep 1 en 2 een **ritme** zou moeten zijn waarbij zitactiviteiten steeds afgewisseld worden door bewegen. Dat **ritme** is te zien in de vorm van de kleuren van de platen, nl. de afwisseling tussen gele platen (stil zitten) en rode kaarten (bewegen).

Jonge kinderen zijn van nature beweeglijk (de bewegingsdrang) omdat dat goed is voor hun lichamelijke ontwikkeling, maar ook omdat ze tijdens dat bewegen de kans krijgen de wereld en zichzelf te verkennen en te ontdekken. Het is dan ook niet goed voor de jonge kinderen als ze vanuit die beweeglijke voorschoolse periode opeens een zitcultuur binnenkomen. Echt kleuteronderwijs houdt rekening met de betekenis van bewegen voor de jonge kinderen, geeft er de ruimte voor en laat het kind kennismaken met nieuwe vormen van bewegen in de vorm van het bewegingsonderwijs.

Erg nodig

De bewegingsdrang, het belang van bewegen voor de gezondheid en de mogelijkheden ervaringen op te doen, komen bij veel kinderen in gedrang. Ik heb in de tachtiger en negentiger jaren, toen ik bijna dagelijks in groep 1 en 2 was bij het kringgesprek, als ik de beurt kreeg, aan kinderen gevraagd wat ze gedaan hadden voordat ze naar school gingen. Ruim 80% van de kinderen in de regio Rotterdam zat toen 's ochtends voor de tv. Meestal zonder toezicht van de ouders, maar ze zaten. De meeste kleuters overschrijden de maximale schermtijd van een uur per dag. Dat is ook allemaal zittijd. Slechts 55 procent van de vier- tot twaalfjarigen voldeed in 2017 aan de Beweegrichtlijnen, blijkt uit de CBS-cijfers. Dit houdt in dat 45 procent minder dan één uur per dag aan matig intensieve inspanning doet. Uit een Vlaams onderzoek in 2008 bleek al dat kleuters gemiddeld 84 procent van de tijd dat ze wakker zijn zittend doorbrengen. Het achteruitgaan van de motorische vaardigheden wordt door deskundigen opgemerkt in combinatie met het toenemende overgewicht bij jonge kinderen. Leerkrachten zien dat

ouders hun kleuters in een buggy naar school brengen, terwijl je vanuit de school het huis van het kind kunt zien. Kinderen worden te gauw gedragen als ze een beetje klagen dat ze moe zijn.

Bewegen en plezier

Bewegen is goed voor de lichamelijke ontwikkeling, de gezondheid en ook voor de cognitieve ontwikkeling, maar bewegen is ook belangrijke vanwege de vele momenten van bewegingsplezier die het oplevert. Je ziet aan de meeste kinderen dat ze het leuk vinden, ze gillen, roepen en lachen er ook vaak bij. De betekenis van bewegingsplezier moet niet onderschat worden, omdat plezier kinderen gelukkig maakt en ze het ook plezierig vinden om naar school te gaan. Bewegen hoort van nature bij kinderen en als ze dat dan op school mogen, dan toont de school dat ze respect heeft voor het nu kind zijn.

Bewegen in de school

1. Zorg voor een goed **dagritme** in de betekenis zoals het **dagritme** ook bedoeld is, nl. een **ritme** tussen stilzitten en bewegen. Minimaliseer het iPad-gebruik.
2. Ga iedere dag even naar buiten, ook al is het weer niet zo denderend en waait het wat of valt er wat. Over het algemeen mogen kinderen zelf bepalen wat ze buiten willen. Observeer je groep en kijk vooral naar de kinderen die niet zo uitbundig bewegen omdat ze stijf zijn of niet durven. Focus je op die kinderen, stimuleer ze en prijs en steun alle kinderen zodat ze allemaal weten dat u het bewegen belangrijk vindt.
3. Zorg voor voldoende variatie in opstellingen van materialen bij de bewegingslessen met materialen.
4. Zorg voor varianten in de spelles. Hoewel kinderen het herhalen van spelletjes leuk vinden, is het belangrijk ook steeds andere spelvormen te kiezen omdat die ook weer een appel doen op andere vaardigheden van de kinderen
5. Voer ook het bewegen op muziek uit. Zorg voor verschillend muzieksoorten en stimuleer kinderen om te bewegen en te dansen op muziek.
6. Het is misschien zo dat u bij uzelf vast stelt dat u t.a.v. het bewegingsonderwijs op uw automatische piloot vliegt. Dan wordt het tijd om een cursus te volgen zodat u zelf weer geïnspireerd wordt tot nieuwe bewegingsactiviteiten.
7. Zorg er voor dat kinderen bij alle bewegingsactiviteiten plezier, maar ook succeservaringen op kunnen doen. Dat zorgt er voor dat ze meer gaan bewegen.
8. Zorg ook voor een goede kwaliteit van de bewegingslessen zoals: een duidelijke structuur en overzicht voor de kinderen, veiligheid, inbrengmogelijkheden van de kinderen, variatie, mogelijkheden voor kinderen om zich competent te voelen, voldoende oefening en herhaling, etc.
9. Zorg voor differentiatie omdat de verschillen tussen kinderen onderling erg groot zijn.
10. Zorg voor afwisseling tussen de spelles, bewegingsles met materialen, lessen waarbij de nadruk ligt op de vrije bewegingskeuze van de kinderen voor wat ze willen, lessen waarbij u kinderen nieuwe bewegingsmogelijkheden aanleert, lessen met bewegen op muziek, etc.

Kortom, echt kleuteronderwijs neemt het bewegingsonderwijs serieus.

Artikel 7 Echt kleuteronderwijs ziet het spel niet in de eerste plaats als een middel, maar als een doel

Het stokpaardje

Iedereen die mij op LinkedIn volgt, zal gemerkt hebben dat ik een aantal stokpaardjes heb. Een van die stokpaardje is het thema: **Het spel als doel**. Ik reageer vaak op artikelen geplaatst door Heutink en Rolf als ik merk dat zij iets spel of spelen noemen, terwijl het niets met spelen te maken heeft. Ik reageer ook als men cursussen aanbiedt (CED) waarin alleen het spel als werkvorm wat aangeboden om iets te leren. Veel mensen stellen dat spelen belangrijk is voor jonge kinderen, maar vaak blijkt dat dan niet om het vrij spelen te gaan, maar om spelen als middel om aan allerlei ontwikkelingsdoelen voor rekenen en taal te werken.

Heel veel van wat spelen wordt genoemd, heeft weinig met spelen te maken. Het gebruik maken van speelgoed wil niet altijd zeggen dat er dan sprake van spelen is.

Waar gaat het om?

Mijn uitgangspunt is dat kind zijn en spelend in de wereld staan onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het gaat bij het spelgedrag om een kenmerk van het kind zijn. Kinderen krijgen voeding en hebben dus energie. Ze kunnen niet in een beroep werkzaam zijn, maar ze willen iets met die energie.

Bovendien hebben de meeste kinderen een ontwikkelingsdrang. Die energie en die ontwikkelingsdrang kunnen ze kwijt in het spel. Dat betekent dat het spel niet in de eerste plaats een middel is om aan de motorische ontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling en de taal-denkontwikkeling te werken, maar spel is in de eerste een

doel op zichzelf, een vorm van het kind zijn.

Dat betekent dat als kinderen niet kunnen spelen, ze niet volledig kind kunnen zijn. Ik heb de indruk dat de spelkwaliteit van de kinderen wat aan het teruglopen is net zoals de tekenvaardigheid. De beeldschermtijd van de kinderen is toegenomen en veel spelletjes voor de iPad zijn ook te weinig open en te weinig echt speels.

In publicaties en artikelen op LinkedIn gaat het mij te veel om het spel als middel en te weinig om het spel als doel. Scholen die er vanuit gaan dat groep 1 en 2 eigenlijk een opleidingsschool zijn voor groep 3 kenmerken zich door het spel te zien als middel om te werken aan wat zij lees- en rekenvoorwaarden noemen.

Scholen die respect hebben voor het nu kind zijn van de kleuter zien spel in de eerste plaats als uiting van het nu kind zijn. Zij willen er voor zorgen dat kinderen nu ook echt kind kunnen zijn en nemen het spel dan ook serieus. Ze begeleiden bij de kinderen dan ook de spelgerichtheid, de spelkwaliteit en het samenspelen.

Wanneer is iets dan spelen?

In het nu volgende gaat het vooral om het spelen in speelplaatsen en in de hoeken in het kleuterlokaal of buiten. Dus over het (ver)beeldend spel, maar ook over het omgaan met constructiemateriaal en het buitenspeelmateriaal.

Spel kent een paar hoofdkenmerken, nl. openheid en daarmee samenhangend dat er geen sprake is van een vooropgezet doel.

De openheid betekent dat er met de spelmaterialen van alles mogelijk is. Er ligt niets vast en zeker niet het einddoel of een eindresultaat. Daarom noem ik puzzelen geen spelen en ook mens-erger-je-niet is eigenlijk geen echt spel. Alles ligt daar immers vast.

Maar als kinderen in een speelplaats zijn met rijke en uitnodigende materialen dan kan het spelen alle kanten uitgaan. Kinderen gebruiken dan hun fantasie en vaak ontstaan er vanuit de aard van het materiaal ook nieuwe uitingsvormen. Blikken met echte bonen ontlokken heel ander spelgedrag dan de kant en klare spelmaterialen die je bij Rolf of Heutink aanschaft. Een poppenhoek/huishoek biedt pas echte spelmogelijkheden als er materialen zijn toegevoegd aan de kant en klare Heutink/Rol-materialen.

Helaas is het zo dat kinderen vaak in zo'n rijke ruimte steeds weer dezelfde speelfilm willen realiseren. Bij het spelen in huis-hoek/poppenhoek valt het op dat veel kinderen vaak hetzelfde ritueel uitvoeren. Dan lijkt het wel spelgedrag, maar het is het afdraaien van een film. Je ziet dat ook bij leerkrachten die, als ze op bezoek komen in de poppenhoek op bezoek komen, altijd maar thee komen drinken. Waarom meldt die leerkracht zich niet als nieuwe buurvrouw of gaat ze voor de huishoek liggen en zegt ze dat ze van de fiets is gevallen.

Dat spel serieus nemen doe je door een bijzondere materialaanvulling en het ontlokken van gedrag de kinderen. Je ziet ook jongens die altijd spelen dat er auto-ongeluk is gebeurd of dat er sprake is van een lekke band.

Kinderen hebben dus een fantasievolle leerkracht nodig die spelideeën kan opperen,

een aanzet kan geven, een suggestie kan doen en die prikkelende materialen plaatst en zelf fantasievol mee kan spelen.

Samenhangend met de openheid als basiskenmerk is in het voorafgaande ook wel aangegeven dat er geen sprake van een voorgezet doel moet zijn. Het afwerken een speelfilm kan tijdelijk een functie hebben omdat kleuters dat herhalen plezierig vinden of soms even ontwikkelingsmoe zijn. Toch is het belangrijk dat u niet alleen kijkt of kinderen wel tot 20 kunnen tellen, maar ook of ze voldoende gevarieerd kunnen spelen. Als het u opvalt dat ze toch een speelfilm afwerken dan kunt u kiezen voor de drie genoemde invalshoeken (andere materialen, suggesties doen en meespelen)

Openheid en geen vooringenomen plan zijn de hoofdkenmerken van echt spelgedrag. Een ander kenmerk is de vrijwilligheid. Ik heb wel eens kind in de poppenhoek horen zeggen: „Ik haat de poppenhoek”. Dat kan niet en leidt niet tot spelgedrag. Bekijk wat de favoriete spelvormen zijn van uw kinderen en dwing ze niet timmeren als de daar niets mee hebben.

Daarnaast moet spelen leuk zijn, moeten kinderen zich veilig voelen en moeten ze actief zijn.

Spel als middel?

In het voorafgaande pleitte ik voor het spel als doel. Er is een invalshoek waar spel als middel acceptabel is en dat is dat het spel het middel is om het kind kind te kunnen laten zijn. De taak van de school is niet kleuters nu al te focussen op de nieuw te vermoede vaardigheden van de 21e eeuw, maar ze ook kind te kunnen laten zijn. Het gaat om kleuters!

Daarnaast leren we kinderen in groep 1 en 2 natuurlijk ook wel vaardigheden en kunnen ze kennis verwerven, oefenen we sociale vaardigheden, maar het spel moet in de eerste plaats spel blijven.

Wat leren kinderen dan tijdens het spelen? Ze leren in de eerste plaats te spelen. Ze krijgen ook de kans hun creativiteit te ontwikkelen.

Het is niet fout om zo nu en dan het spel als middel te gebruiken en taaldoelen of re-kendoelen in te bouwen, maar het hoofddoel moet het spel zelf zijn.

En als kinderen niet kunnen spelen?

Als kinderen niet kunnen spelen moet u ze leren spelen. Dat klinkt raar dat je ze iets aan moet leren waarbij juist de vrijheid zo'n grote rol is speelt. In 1984 heb ik meege- werkt aan een handleiding en 4 werkboeken van het pakket Speciale spelbegeleiding. Daarin is te zien hoe je kinderen kunt leren spelen waarbij, na het wat sturende begin van de begeleiding, het mogelijk is gebleken toch uiteindelijk het openheidsaspect ook bij deze kinderen weer in het spel te krijgen.

Bekijk of u op school dat pakket met de 5 boeken nog ergens hebt staan of bestel anders de map Speciale Spelbegeleiding bij Pravoo in Daarle in de webwinkel op www.pravoo.com

Artikel 8. Echt kleuteronderwijs geeft muzikale vorming een duidelijke plaats.

Kleuters en muziek

Ik probeer, als het even kan, iedere dag even piano te spelen en vanaf de eerste aanslag op een toets begint het mysterie van de muziek. Over muziektheorie is veel te zeggen, maar muziek is in de eerste plaats beleving. Als volwassene kun je je nog afvragen of je de juiste noten speelt, maar bij kinderen is de muzikale beleving nog puur. Veel kinderen van 2 jaar (en vaak jonger) worden al blij als ze een bekend muziekje horen en voor veel kinderen is muziek ook verbonden met bewegen. Ze gaan immers meestal spontaan bewegen op muziek en dan niet alleen wat meetrommelen op de tafel, maar bewegen met het hele lichaam. Muziek zet je in beweging.

Echt kleuteronderwijs biedt kinderen de mogelijkheid om die oer-relatie tussen bewegen en muziek als vanzelfsprekend te zien. Kinderen kunnen zich blijvend vrij voelen als ze de gelegenheid krijgen muziek en bewegen aan elkaar te koppelen.

De opdracht

De opdracht van de school is om het muzikale gevoel te stimuleren en door het als vanzelfsprekend te beschouwen, kinderen vanuit een ontspannen gevoel te helpen een muzikale basis te ontwikkelen.

De basis dient gevormd te worden door het vrij op muziek bewegen en door het aanbieden van verschillende muzieksoorten, kinderen bewust te maken van de mogelijkheden dat verschillend te beleven en daar verschillend op te reageren.

Daarnaast kan men het muzikale repertoire van de kinderen uitbreiden door ze te laten experimenteren met verschillende muziekinstrumenten, ze liedjes aan te leren, etc. Ook het luisteren naar muzieksoorten, het ontspannen op muziek en het kennismaken met verschillende soorten ritmes kan een bijdrage leveren aan het verder ontwikkelen

van de muzikaliteit.

Al zingend, luisterend, bewegend en spelend kunnen kinderen de muzikale elementen beleven zoals hoog/laag, vlug/langzaam, hard/zacht, muziek/geen muziek. Het muzikale gevoel van jonge kinderen krijgt zo een enorme boost.

De opbouw

In groep 1 dient de nadruk te leggen op de vrije beleving van muziek. Dat betekent dat er wel liedjes mogen worden aangeleerd, maar het vrij bewegen op muziek en het vrij hanteren van muziekinstrumenten moet centraal staan. Door het vrij beleven van muziek ontwikkelt zich het muzikale gevoel verder, dat in de peutertijd is begonnen. In groep 2 moet die vrije beleving ook aan de orde komen, maar kunnen ook doelen aan de orde komen zoals:

- liedjes leren met een gevarieerdere melodielijn dan in groep 1 (krijsen, gillen en schreeuwen hebben niets met muziek te maken)
- het beleven en bewustworden van verschillende ritmes
- de verschillende belevingen van melodieën
- het ervaren van verschillende muziekstijlen
- soorten muziekinstrumenten
- het zelf bedenken van teksten en melodieën
- hoge en lage tonen, hard en zacht, snel en langzaam bij het zingen, muziek beluisteren en muziekinstrumenten
- passende muziek maken bij een verhaal
- het tekenen van muziek

(Als er maar geen werkbladen worden gebruikt en als u ook niet kunstmatig de auditieve analyse, de lettergrepen en muzieknotities aan elkaar gaat koppelen Memory met plaatjes van muziekinstrumenten heeft niets met muziek te maken)

Belangrijk is dat het niet te gekunsteld is. De nadruk moet bij kleuters liggen op muziekbeleving en dan vooral met het bewegen erbij en het plezier hebben. Muziek is vooral van belang voor de muziek zelf.

De kwaliteit van het muziekonderwijs

De kwaliteit van het muziekonderwijs is zeer wisselend. Dat heeft ook zeker te maken met het plezier dat de leerkracht zelf aan muziek beleeft. Soms kwam ik het routinematig afwerken van een liedjesrepertoire tegen, andere keren werd er te theoretisch over ritme gedaan, weer andere keren zaten kleuters stijfjes met muziekinstrumenten liedjes te begeleiden waarbij het leek alsof het doel was zoveel mogelijk door elkaar en zo hard mogelijk te slaan. Tijdens andere lessen zag ik een bevlogen leerkracht die zelf ook straalde bij alle muzikale activiteiten met aansluitend plezier bij de kinderen.

Als het u niet zo lekker zit

Als u van uzelf weet dat uw muzikale activiteiten routinematig zijn geworden zijn en kinderen er weinig door geïnspireerd worden dan is het aan te bevelen ideeënboeken aan te schaffen of een cursus te volgen, **want bij echt kleuteronderwijs worden muziekactiviteiten even serieus genomen als de reken- en taalactiviteiten.**

Artikel 9. Echt kleuteronderwijs is niet alleen gericht op wat kinderen nodig hebben voor de toekomst, maar richt zich ook op het nu kind zijn

De kleuterperiode; later-gericht, nu-gericht of allebei-gericht

Op het eerste artikel van deze 11-delige serie over echt kleuteronderwijs kwam een reactie waarin werd gesteld:

Ik geloof erin dat kinderen in de kleuterperiode moeten worden voorbereid op groep 3. O.a. lees- en rekenvaardigheden die zij nodig hebben in groep 3 (en verder). Kinderen ontwikkelen dat niet uit zichzelf. Dit moet ze worden aangeboden, middels (expliciete directe) instructie.

In deze reactie zitten de volgende discutabele componenten:

- Kleuterperiode is voorbereiding op groep 3
- **Moeten** voorbereiden op de lees- en rekenvaardigheden van groep 3
- Kinderen ontwikkelen dat niet uit zichzelf
- **Moeten** worden aangeboden middels expliciete directe instructie

Ik zal verderop deze 4 kenmerken toelichten die kenmerkend zijn vanuit de later-gerichte visie op het kleuteronderwijs.

Die later-gerichte visie komt men ook nog tegen in het hanteren van tablets in groep 1 en 2. Dat zou ook belangrijk zijn voor de toekomst van de kinderen.

De later-gerichte visie

In de reactie op het eerste artikel ging het om een eenzijdige later-gerichte visie.

Uit de tot nu toe gepubliceerde 9 artikelen zijn waarschijnlijk al wel twee componenten duidelijk geworden t.a.v. mijn visie op het kleuteronderwijs, namelijk:

- De periode van groep 1 en 2 dient gekenmerkt te worden door respect voor de kleuter. Daarbij gaat om respect voor wat de kleuter zelf wil/maakt/speelt/doet en respect voor het spelend in de wereld staan.
- De transitiefase van de kleuter die binnenkomt vanuit het informele spontane leren en geleidelijk aan leert te accepteren dat er ook soms formele vormen van leren nodig zijn, waarbij er instructie wordt gegeven. Ik heb uitgelegd dat de jonge kinderen niet meteen met de expliciete didactiek moeten worden benaderd, maar ook recht hebben op de kleuterdidactiek van: eerst exploreren, dan suggereren en dan instrueren.

Bij de later-gerichte visie is daar geen sprake van. Daar wordt de kleuter gezien als een beginvorm van het groep-3-kind en bombardeert men het kind met de eenheidsworst van de directe instructie. De kleuter **moet** voorbereid worden, of hij wil of niet. Dat laatste doet men omdat de wetenschap heeft aangetoond dat dat een effectieve didactiek is en men graag evidence based onderwijs wil bieden, maar ondertussen vergeet dat kleuters ontwikkelingspsychologisch andere mensen zijn dan wat in de ontwikkelingspsychologie –het schoolkind– wordt genoemd.

Bij het later-gericht kleuteronderwijs staan vooral de reken- en taaldoelen centraal. Dat is waar het om gaat. Men wil het liefste ook nog de voorschotmethode hanteren door kinderen al rekenstof aan te bieden die de eerste maanden in groep 3 ook aan de orde komt en daarbij behoort het aanleren van 17 letters tot het basisaanbod. Bovendien oefent men ook graag de auditieve analyse.

Hoe meer kinderen al groep 3-kenmerken hebben des te meer vindt men dat het onderwijs in groep 1 en 2 geslaagd is. Nogmaals: vooral het kernwoord –moeten– staat centraal. Men verliest de begeleiding van de spelontwikkeling uit het oog en de arbeid en het spelen naar keuze. Uiteindelijk is dat dat een arme vorm van onderwijs.

Vaak werpt men dan tegen dat ook binnen die visie de kinderen wel mogen spelen, maar meestal neemt men dat spelen niet serieus en is er in elk geval ook geen begeleiding zoals men dat wel doet bij rekenen en taal/leesactiviteiten.

De grootste kritiek op deze benadering vind ik dat men de kleuters niet respecteert en de transitiefase negeert.

Nu-gericht of allebei-gericht

Ik ben een voorstander van de **allebei-gerichtheid** van het onderwijs in groep 1 en 2. Dat betekent dat ik er aan de ene kant voorstander van ben dat het kleuteronderwijs dient te zijn op het nu-kleuter zijn, maar dat groep 1 en 2 ook onderdeel uitmaken van de totale basisschool.

Bij de nu-gerichtheid gaat het om het respect hebben voor wat een kind nu kan (zie het artikel over het maken van werkjes), maar gaat het ook om de juiste didactiek waarbij voor kleuters de vrije exploratie belangrijk is en men niet meteen overal maar instructie bij geeft zoals dat bij ONDERBOUWD gebeurt of bij de voorstanders van de expliciete directe instructie. Zie de andere artikelen in deze serie waarin ik dat uitgewerkt heb. Daarnaast pleit ik er ook voor dat men evenveel tijd en deskundigheid zou moeten stoppen in de spelbegeleiding en dat is helaas (nog) niet overal het geval.

Speciale aandacht zou ik nog willen vragen voor de hoogbegaafde kleuters of de kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong. Die kinderen hebben (net zoals alle andere subgroepen) serieuze begeleiding nodig, waarbij ik hoop dat men niet in de valkuil stapt dat men die kinderen meer instructie geeft.

Wat je vaak ziet, is dat men deze kinderen benadert door de inhouden en aanpak van groep 3 naar voren te halen. Ze worden dan benaderd alsof het de kinderen zijn met gewone leermogelijkheden van groep 3-kinderen. Deze kinderen zijn, gezien hun aard van mogelijkheden t.a.v. de zelfontwikkeling meer gebaat bij vormen van begeleid ontdekkend leren lezen, rekenen en werken met technisch lego of het werken met prentenboeken. Die activiteiten zijn dan interessebepaald en de school laat kinderen het lezen en rekenen ontdekken als ze er om vragen of interesse voor tonen. Dan kan men niet volstaan met het aanbieden van wat moeilijkere puzzels. Ook kan men met deze kinderen interactief prentenboeken bespreken die nog ver af liggen van de kleuter in het algemeen.

Ik heb aangegeven dat ik voorstander ben van een combinatie van nu- en later-gericht. Dat later-gericht zie ik vooral in:

- Het ontwikkelen van een goede werkhouding.
- Het bevorderen van het begrijpend luisteren, inclusief het visualiseren daarvan.
- Het kennismaken met de gedrukte taal en de functie daarvan.
- Het rijmen en herkennen van klanken.
- Het bezig zijn met symbolen/pictogrammen uit de omgeving en kennismaken met getsymbolen en letters/woorden.
- Het begeleiden van de ontwikkeling van het egocentrisch denken naar sociocentrisch denken (inclusief de rolname= inleven in anderen).
- Het aanleren van sociale vaardigheden.
- Het stimuleren van de eerste bewustwording van duurzaamheid en zorg voor de natuur.

De artikelen tot nu toe wekten misschien de indruk dat ik voorstander zou zijn van de eenzijdige nu-gerichtheid.

In artikel 1 heb ik gepleit voor aansluitend onderwijs dat veel mogelijkheden biedt om kennis en vaardigheden in de zone van de naastgelegen ontwikkeling aan te bieden. Zo heb ik kinderen die een boot voor Sinterklaas aan het maken waren, laten zien dat het schip zonder radar nooit in Rotterdam zou kunnen komen (waarna de kinderen een radar op hun boot maakten. Ik heb kinderen geleerd wat temperatuur is, ik heb kinderen vier namen van bomen geleerd waar de bladeren die ze tijdens het herfstproject hadden meegenomen vanaf gevallen waren, ik heb kinderen geleerd wat een batterij is en hoe het komt dat enz. Aansluitend onderwijs is vooral actueel en prikkelend onderwijs.

Even terug naar de inleiding

Nu nog weer even terug naar het begin van dit artikel over de straks-visie. Daarin ging het om:

- Kleuterperiode is voorbereiding op groep 3
- Moeten voorbereiden op de lees- en rekenvaardigheden van groep 3
- Kinderen ontwikkelen dat niet uit zichzelf
- Moeten worden aangeboden middels expliciete directe instructie

Groep 1 en 2 is dus meer dan het voorbereiden voor groep 3. Dat toont van weinig respect voor de kleuter. Dat is even erg als het ontkennen van de puberteit.

Bij de voorstanders van op later gerichte visie kom ik ook wel tegen dat men zegt dat het is aangetoond dat je al leesactiviteiten in groep 1 en 2 aan moet bieden om leesproblemen te voorkomen. Over die onderzoeksuitkomsten heb ik twijfels omdat veel kleuters daar helemaal niet aan toe zijn en je aan schijnresultaten werkt. Vaak verdwijnen die vaardigheden in de vakantie.

Zorg maar voor goed leesonderwijs in groep 3. Opvallend is ook dat veel rekenactiviteiten die men dan doet met de kinderen in groep 2, in groep 3 ook weer gewoon aan de orde komen.

Men stelt bij de discussie over wat je in groep 1 en 2 moet doen dat de kinderen die lees- en rekenvaardigheid niet zelf ontwikkelen. Dat is een raar argument omdat voor groep 1 en 2 te gebruiken. Voor het leren lezen in groep 3 geldt dat inderdaad. De meeste kinderen hebben daar instructie bij nodig, maar dat betekent niet dat je die instructie noodzaak voor groep 3 dan ook betekent dat je de kinderen in groep 1 en 2 dat ook maar aan moet leren. Tegen dat niet zelf kunnen ontwikkelen valt wat in te brengen omdat er veel voorbeelden zijn van kleuters die in groep 1 en 2 in een leeschrijfhoek laten zien dat ze in staat waren zichzelf (met of zonder een beetje hulp) te leren lezen.

Ook de visie dat je alles in groep 1 en 2 met expliciete instructie aan moet bieden is discutabel omdat je daarmee de mogelijkheden van begeleid ontdekkend leren en de mogelijkheden van het informele leren negeert. Het toepassen van dit soort uitgangspunten in groep 1 en 2 is vaak gebaseerd op angst.

Niet allemaal kleuters in groep 1 en 2

Bij dit alles moet men zich ook realiseren dat er niet alleen maar kleuters in groep 1 en 2 zitten. Er zitten ook peuters in groep 1 en 2, maar ook kinderen die al de kenmerken hebben van het zogenaamde schoolkind. Dat vraagt ook om een gedifferentieerde aanpak.

Artikel 10. Echt kleuteronderwijs helpt de kinderen bij hun taalontwikkeling tijdens de taalgebruikssituaties

Inleiding

Enige jaren geleden onderzocht ik een 5-jarige kleuter waarvan de school een vermoeden had van een taalachterstand. Uit het onderzoek bleek dat de woordenschat voldoende was. Toen ik om 10 uur met het kind het lokaal weer inging om te gaan eten/drinken ontstond er wat geduw bij de ingang van het lokaal. Een ander kind stond in de deuropening en het door mij onderzochte kind duwde dat kind aan de kant en daar ontstond onenigheid over.

Toen we het onderzoek gingen vervolgen, besprak ik deze situatie met het kind en zei tegen haar dat ze zoveel woorden kende en vroeg waarom ze dan bij het binnenkomen in het lokaal niet gewoon gevraagd had: „Mag ik er even langs?” Wat is dan een goed taalontwikkelingsniveau?

In het nu volgende gaat het om de hoofddoelen van het taalonderwijs in groep 1 en 2. Daarbij laat ik de activiteiten rond de klanken en de geletterdheid hier even achterwege om het overzichtelijk te houden.

Het grote belang van de taalontwikkeling

Als kinderen de basisschool binnenkomen, is er een heel belangrijke periode van de taalontwikkeling achter de rug, nl. de ontwikkeling die plaats vindt vanaf 2 tot 4 jaar. De meeste 4-jarigen beschikken over de basis van de taal. Ze spreken in zinnen, kun-

nen aangeven geven wat ze willen en niet willen, kunnen vertellen wat ze hebben meegemaakt en er valt goed met ze te communiceren.

Na de peuterperiode vindt de zogenaamde voltooiingsfase plaats en rond het zesde jaar is de basis van de taal wel aanwezig.

Als je deze beginsituatie voor je hebt als leerkracht dan kun je ook vast stellen dat dit beginniveau van de basisschool nog niet aanwezig is bij alle kinderen. Omdat de basis van de taalontwikkeling plaats vindt in de peuterperiode is ieder kind met een achterstand een opdracht voor de leerkracht.

Samen met de kinderen met een acceptabel startniveau zijn de algemene doelen voor het taalonderwijs in groep 1 en 2:

1. Het onmiddellijk na binnenkomst in groep 1 bij kinderen met een onvoldoende startniveau speciale taalbegeleiding bieden.
2. Het verder ontwikkelen van het hanteren van de taal in taalgebruikssituaties.
3. Het leren luisteren (begrijpend luisteren, visualiseren) naar en meebelevan van een verteld of voorgelezen verhaal
4. Het vergroten van de woordenschat binnen een samenhangende context als een thema of een project.

De hoofdinvulshoeken

Het gaat bij de begeleiding van de taalontwikkeling in groep 1 en 2 om de volgende invulshoeken:

1. Het natuurlijke leren
2. De taal in taalgebruikssituaties
3. Het belang van boeken
4. De taal bij het vergroten van een belevingswereld
5. De speciale taalbegeleiding bij kinderen met taalontwikkelingsproblemen
6. De speciale taalbegeleiding bij kinderen met een taalontwikkelingsstoornis

De beperking

In deze 11-delige serie gaat het om 11 korte statementachtige artikelen waarbinnen we niet alle details kunnen bespreken. In het nu volgende kunnen de 6 invulshoeken dan ook niet volledig worden behandeld. We zullen de nadruk leggen op de begeleidingstechnieken.

Het natuurlijke leren

Bij de kinderen die groep 1 binnenkomen is een voortzetting van het informele leren de basisbenadering. Dat betekent dat de leerkracht geen kindertaaltje hanteert, maar op een zo volwassen mogelijke manier met de kinderen praat met inachtneming van het vermijden van lange en abstracte woorden die buiten de belevingswereld van de kinderen liggen. De leerkracht legt woorden uit en houdt ook bij of kinderen/de groep

moeite met het begrip en de hantering van bepaalde woorden hebben gehad zodat die woorden of zinstypen op andere dagen weer gevraagd of herhaald kunnen worden. (het herhalingsprincipe).

Een goede leerkracht verbaliseert veel (vertelt wat er gebeurt, is gebeurd, wat ze doet, wat kinderen doen, etc), spreekt zelf duidelijk en let ook op of de kinderen betrokken zijn bij de talige activiteiten. Een goede leerkracht zorgt er ook voor dat het stil is als zij/hij of een van de kinderen iets zegt. De basisregel is dan ook: **er is er maar één die praat, zodat het beter gaat.** Een goede leerkracht geeft kinderen veel ruimte om te praten en reageert ook op wat kinderen zeggen. Dat is wat anders dat zoveel mogelijk kinderen hun zegje laten doen zoals je wel ziet bij kringgesprekken.

Een goede leerkracht vat samen wat een kind vertelde en stelt de juiste inhoudelijke vragen en probeert ook d.m.v. doorvragen kinderen aan het denken te zetten.

Dat betekent dat de begeleiding van de taalontwikkeling niet in de eerste plaats het afwerken is van de lesjes uit een taalprogramma of kleutermappen als Schatkist en Kleuterplein.

De taal in taalgebruikssituaties

Taal bij jonge kinderen is in de eerste plaats de taal die gebruikt wordt bij het omgaan met anderen. Daarbij gaat het bij de kinderen om het stellen van vragen, het antwoorden op vragen, het aangeven van wensen, het uiting geven aan gevoelens en het delen van ervaringen. Het gaat om taal die kinderen gebruiken in sociale situaties en in spelwerkssituaties. Dat betekent dat u taal hanteert en stimuleert te hanteren als kinderen werkactiviteiten uit voeren of aan het spelen zijn. Het gaat dan niet alleen om de woordenschat, maar ook om de zinsbouw en werkwoordgebruik.

Een belangrijke activiteit is ook om er een gewoonte van te maken om de dag even na te bespreken en bepaalde gebeurtenissen nog even weer de revue te laten passeren.

In artikel 1 van deze serie is aandacht besteed aan het onderscheid tussen aansluitend onderwijs en lijnenonderwijs. Bij beide vormen van onderwijs moet u gericht zijn op het ontwikkelen van:

- het stellen van vragen
- het geven van antwoorden
- het aangeven van wensen
- het kunnen uiten van gevoelens
- het delen van ervaringen

Bij het uiten van gevoelens gaat het dan om het sociaal-emotioneel begrippenarsenaal waarbij kleuters meer woorden moeten kunnen hanteren dan blij, boos, bang en verdrietig, maar ook begrippen moeten kunnen hanteren als: plagen, trots, ruzie, lief, stout, pijn, houden van, gehoorzamen, dat mag niet en dat mag wel, verleggen, durven

grappig, jokken, liegen, trots, flink zijn, klikken, eerlijkheid, spannend, tevredenheid, ongelukkig, fouten maken, toegeven, fouten maken mag, weer goed maken, delen, iedereen is anders, helpen, ik ben niet de baas over een ander kind, stiekem, uitlachen, samen, etc.

Er is bij kinderen ook een samenhang tussen agressiegedrag en tekorten op het gebied van de taalontwikkeling t.a.v. het sociaal-emotioneel begrippenarsenaal.

Belangrijk bij het natuurlijk leren is de zone van de naastgelegen ontwikkeling en het toepassen van begeleidingstechnieken. Bij de zone van de naastgelegen ontwikkeling gaat de leerkracht er vanuit dat kinderen veel mogelijkheden hebben om het woordgebruik verder te ontwikkelen. De leerkracht stelt dan vast wat de kinderen weten of kunnen hanteren en voegt iets toe dat ze nog niet weten. Daarbij maakt de leerkracht gebruik van begeleidingstechnieken.

Enkele voorbeelden van begeleidingstechnieken zijn:

1. Kijken naar anderen en verbaliseren door de leerkracht

U gaat met het kind bij een ander kind zitten. Samen kijkt u naar wat dat andere kind doet en dat verbaliseert u. U kunt ook samen met drie kinderen kijken naar een bepaald kind. U vertelt wat het ene kind doet en de andere kinderen kijken en luisteren mee.

2. Verbaliseren door de leerkracht en woord navragen (wat is dit?)

U verbaliseert en regelmatig vraagt u aan het kind: *Wat is dit* of: *Wat doet Jeffrey?*

3. Verbaliseren door de leerkracht en gebeurtenissen navragen (wat heb je net gedaan?)

U verbaliseert wat het kind doet en na afloop van die vijf minuten vraagt u het kind wat het gedaan/gespeeld heeft.

4. Verbaliseren door het kind van wat anderen doen

U gaat met het kind bij een ander kind zitten en het kind moet vertellen wat dat andere kind doet. Als dat onvolledig is moet u dat aanvullen. U kunt dan spelen dat u uw ogen dicht doet en niets kunt zien. Het kind moet dan vertellen wat er te zien is.

5. Verbaliseren door het kind van wat het zelf doet.

Het kind moet tijdens het handelen vertellen wat het zelf aan het doen is.

6. Uitgetilde oefeningen (nazeggen/dit is een (vork), wat is dit.....?)

Veel kinderen met taalontwikkelingsachterstanden zijn geen kinderen met veel spontane ontwikkelingsmogelijkheden. Dat betekent dat de verbaliseringstypen vaak gecombineerd moeten worden met inprentingsoefeningen. Dat betekent dat u na afloop van het verbaliseren nog even enkele dingen extra oefent in de vorm van nazegoefeningen.

U neemt een voorwerp en u zegt: *dit is een vork*. Daarna vraagt u: wat is dit?

Essentieel bij deze aanpak is dat het beleefd moet zijn. Dat wil zeggen dat het niet zomaar akoestisch nazeggen is, maar dat het moet gaan over iets dat aan te wijzen is of

iets dat net gebeurd is of nu gebeurt (ik ben nu aan het) Zomaar woorden nazegen past niet binnen de aanpak van de beleefde taal. Let er ook op dat het kind goed gearticuleerd spreekt. Soms betekent dit dat u het kind het nog een keer weer moet laten zeggen.

7. Expanderen

Dat is het uitbreiden, uitbouwen van een uitlating van het kind in de richting van een goede zin. Een kind zegt bijvoorbeeld 'eten aap'. U reageert met: 'Nu krijgt de aap eten.'

8. Modelleren

Dit gebeurt als we het kind een goed model aanbieden. U zegt bijvoorbeeld: 'De aap eet een banaan.' Daarna wijst u op een andere aap, en vraagt: "Wat doet die aap?" Het kind antwoordt: "Die aap eet ook een banaan."

9. Visualiseren

De laatste fase van deze manier van begeleiden is dat u van de woorden van de woordpakketkaart afbeeldingen hebt. Het mooiste is het om zelf met uw digitale camera foto's te maken van spelsituaties, handelingen of materialen. Dat fotoboekje gebruikt u in deze laatste fase van de begeleiding om het kind over die foto's te laten praten.

Uiteindelijk moet de beleefde taal ook aan de hand van afbeeldingen op het platte vlak beheerst worden. Het kenmerkende van de benadering van de beleefde taal is dat niet wordt begonnen met plaatjes en werkbladen, maar dat die pas aan het eind komen. Op die manier is de beleving de basis bij de taalverwerving.

10. Indirect herhalen

Het kind maakt een fout; u zegt dan niet: 'Dat is fout, je moet zeggen...' Door dit soort berispingen raken kinderen met spraak-/taalproblemen gespannen en zullen ze nog meer fouten maken. Beter is indirect herhalen. Als het kind zegt: 'Geef mij de tein even,' zegt u: 'Wil jij de trein.' Als het kind zegt: 'ik heb het dichtgeschuifd,' zegt u: 'Heb jij het raam dichtgeschoven.' Na een fout van het kind spreekt u dus een zin uit waarin de fout is hersteld.

11. Je openstellen

U zit in een kring. U wacht tot alle kinderen rustig zijn. U kijkt uitnodigend de kring rond... en zwijgt, met aandacht voor allen. Zo scheidt u een sfeer waarin kinderen erbij willen zijn, zich willen uiten. U onderstreept dit door rustige gebaren. Een gesprek over feesten kan zo beginnen.

12. Luisteren

U probeert rust over te brengen. U knikt bevestigend bij wat een kind zegt. U kijkt naar alle kinderen en houdt alle non-verbale en verbale reacties in de gaten. U stimuleert het spreken door uzelf te verplichten niet te snel tussenbeide te komen en hooguit eerst te 'hummen'. Door uw blik en gebaren probeert u de reacties van de kinderen op elkaar te betrekken. Een gesprek over feesten komt zo vanzelf op gang.

13. Uitleggen, informatie geven

U legt in het gesprek iets uit of geeft informatie, bijvoorbeeld: 'Op je verjaardag vier je

feest, omdat je vroeger op die dag bent geboren.'

14. Suggesteren

U merkt iets op waardoor het onderwerp van gesprek in een ander licht komt te staan, bijvoorbeeld: 'Vieren mensen alleen maar feest op hun verjaardag?'

15. (Be-)oordelen

Bij het vertellen over feesten aan de hand van een plaat zegt u bijvoorbeeld: 'Nee, dat staat niet op de plaat of: Goed gezien, de plaat gaat over een verjaardagsfeest. Dat kun je zien aan...'

In het voorafgaande is een klein deel van de beschikbare begeleidingstechnieken weergegeven. Dat ik er zoveel opsom, betekent dat ik vind dat de kwaliteit van de leerkracht niet zo zeer zit in het kunnen hanteren van programma's maar dat de handelingsbekwaamheid zit in het kunnen hanteren van technieken.

Het belang van boeken

Heel belangrijk voor de taalontwikkeling is een goede boekenpraktijk. Die praktijk bestaat uit het interactief voorlezen, het na laten vertellen, de boekpromotie en projecten rond/vanuit boeken. Uit diverse onderzoeken is de betekenis van een goede boekenpraktijk gebleken.

De taal bij het vergroten van een belevingswereld

Ik ben op LinkedIn wel een kritiek tegengekomen op scholen die bijvoorbeeld met de kleuters het leven van een Eskimo behandelden. Daar ben ik het niet mee eens. Taalactiviteiten hoeven niet altijd uitsluitend te maken te hebben met de directe leefwereld van de kleuters. Kleuters vinden het ook interessant om dingen te leren die wat verder van hun directe leefwereld verwijderd zijn.

De speciale taalbegeleiding bij kinderen met taalontwikkelingsproblemen en de speciale taalbegeleiding bij kinderen met een taalontwikkelingsstoornis

Bij kinderen met taalontwikkelingsproblemen gaat het om kinderen die vanwege een te gering taalaanbod thuis speciale taalbegeleiding ontvangen en die daar goed op reageren en veel ontwikkelingsmogelijkheden blijken te hebben. Hier ligt natuurlijk een grote verantwoordelijkheid voor de leerkracht.

Daarnaast zijn er ook kinderen die vanwege neurologische problemen taalontwikkelingsstoornissen hebben. Bij deze kinderen merkt u te weinig vooruitgang en dan is het belangrijk ambulante begeleiding vanuit Auris en Kentalis uit te laten voeren.

Literatuur

In het laatste artikel zal ik overzichten van bruikbare literatuur geven i.v.m. de taalbegeleiding. Op één boek willen we nu al vast wijzen en dat is het boek van Pepper en Weitzman met de titel: Praten doe je met z'n tweeën, uitgave SWP 2015.

Artikel 11. Slotartikel over echt kleuteronderwijs

In de vorm van de voorafgaande 10 artikelen heb ik illustraties van echt kleuteronderwijs gegeven. Dat was ook nodig. Hoewel ik een opleving zie m.b.t. de waardering voor het echte kleuteronderwijs liggen er ook nog veel kapers op de kust. Zo meldde een basisschooldirecteur naar aanleiding van een van de eerste artikelen dat het doel van het onderwijs van groep 1 en 2 toch vooral de voorbereiding van het onderwijs van groep 3 moet zijn. Zo zie ik ook de eenheidsdidactiek van de expliciete directe instructie als een bedreiging, maar ook de gedachte dat je in het kader van de preventie van leesproblemen het leren lezen **moet** vervroegen als bedreiging. Daarnaast is het zo dat veel door de KLOS opgeleide leerkrachten met pensioen gaan. De te brede opleiding van de PABO zie ik ook als een bedreiging.

De kern van de artikelen

In vrijwel alle 10 artikelen zijn twee hoofdgedachten te zien, namelijk:

- Het uitgangspunt dat het in groep 1 en 2 om een migratie gaat van informeel leren naar geleidelijk steeds meer formeel leren (waarbij het informele leren nooit helemaal afgeschaft hoeft te worden)
- Het uitgangspunt van het respect voor het nu kleuter zijn

Daarnaast heb ik voorgesteld het gebruik van de iPad te beperken, muziek en bewegen niet van minder betekenis te achten dan rekenen en taal, het spelen te herwaarderen en de ontwikkelingsmaterialen niet als doel te zien.

Een van de belangrijkste hulpmiddelen om van het onderwijs in groep 1 en 2 echt kleuteronderwijs te maken is het gebruik van **het schoolspecifieke kindvolgsysteem**. Nu werken de meeste scholen met een readymade systeem waar de geur van het kleuteronderwijs niet in is te bespeuren. In artikel 2 heb ik laten zien dat er een kindvolgsysteem is waarin u zelf bepaalt wat u wilt volgen en waarbij u de mogelijkheid hebt uw visie op kleuteronderwijs te vertalen naar de items in een volgsysteem. <https://www.dapto.nl/de-nieuwe-pravoo/>

Ik heb deze serie geschreven in de hoop dat de inhoud u kan helpen bij het ontwikkelen of bevestigen van uw eigen visie.

Maar er is meer

In de 10 artikelen ging het om belangrijke kenmerken van kleuteronderwijs. Om het overzichtelijk te houden heb ik het beperkt tot 10 korte artikelen. Dat betekent dat ik belangrijke issues heb laten liggen zoals:

- De persoonlijke groei die kleuters doormaken van egocentrisch naar meer sociocentrisch, waarbij kinderen geleidelijk steeds beter in staat zijn zich in te leven in anderen.
- De groei die kinderen doormaken ten aanzien van het zelfvertrouwen en de assertiviteit.
- Kleuters ontwikkelen steeds meer een eigen mening en ontwikkelen op basis daarvan het begin van de zelfkennis en het zelfbeeld.
- Ze leren steeds beter onderscheid te maken tussen fantasie en werkelijkheid.
- Ze leren zich beter aan regels te houden.
- Ze hebben een brede interesse en willen ook wel kennismaken met zaken buiten hun directe leefwereld.
- Ze leren emoties te herkennen bij anderen en bij zichzelf.

Zie daar enkele voorbeelden van de persoonlijkheids- en interesse-ontwikkeling. Daarbij is een goede begeleiding van de leerkracht natuurlijk van belang. Dat alles heb ik niet kunnen behandelen.

Zo hebben ik nog wel meer zaken laten liggen zoals de begeleiding van de hoogbegaafde kleuter (zie wel artikel 3 en 9).

Ook het klassenmanagement van heterogene groepen is een zinvol onderwerp, de bijzondere relatie die leerkrachten in de onderbouw hebben met de ouders, de verlengde leertijd in groep 1 en 2, de samenwerking met de leerkracht van groep 3, de signalering van een vermoeden van dyslexie, etc. Wat ik ook heb laten liggen is dat het geen enkel nut heeft om kleuters al Engels aan te bieden, etc. Ik heb ook niets gezegd over het Protocol preventie leesproblemen voor groep 1 en 2, waar veel kritiek op mogelijk is. Een zinvolle discussie is ook: Hoeven kinderen alleen kindzorgen te hebben of moet je ze ook al confronteren met de grote mensenproblemen van duurzaam?

Wat ik eveneens niet heb uitgewerkt is hoe je moet differentiëren in groep 1 en 2. Moet dat een tempo-differentiatie zijn af kan dat beter geordend zijn naar de vragen die het kind ons stelt:

- mag ik van u sturend onderwijs?
- mag ik van u ontwikkelend onderwijs?
- mag ik van u ontdekkend onderwijs?
- mag ik van u kindvolgend onderwijs?

Zo zijn er nog veel meer zinvolle andere onderwerpen m.b.t. het onderwijs in groep 1 en 2.

Een misverstand

Een misverstand zou kunnen ontstaan dat men op basis van deze artikelenserie denkt dat ik een vorm van volledig kindvolgend onderwijs voorstel. Dat is niet het geval. Ik

huldig een gematigd standpunt. Dat wil zeggen dat ik vind dat in groep 1 de nadruk moet liggen op het informele, ontdekkende leren en dat men geleidelijk de kinderen ook wel meer instructie mag geven. Ik vind ook wel dat men voor kinderen een lees/schrijfhoek in mag richten en dat er rekenactiviteiten plaats mogen vinden. Ik ben een voorstander van interactief voorlezen en de ontwikkeling van het visualiseren bij het begrijpend luisteren. Ook sluit ik graag aan bij waar kinderen zelf mee komen en probeer ik uit te breiden wat zij al weten; de benadering van de zone van de naastgelegen ontwikkeling, MAAR dat alles moet wel voldoen aan een goede balans tussen aansluitend onderwijs en lijnenonderwijs (zie artikel 1) en met respect voor de kleuter.

Het gematigde standpunt

Ik ga er dus niet vanuit dat het voor alle kinderen mogelijk is om zichzelf te ontwikkelen als ze maar een rijke omgeving aangeboden krijgen. Je moet in het kader van de kleuterdidactiek wel beginnen met vrij exploreren en suggereren, maar als er dan niets of weinig komt, moet je toch wel instructie bieden, (artikel 3), omdat sommige kinderen vragen om sturend onderwijs. Maar boven alles kenmerkt mijn visie op kleuteronderwijs zich door de genoemde statements in de toen artikelen. Hoe is dat bij u?

Meer lezen over echt kleuteronderwijs

- Bakel, Hedwig en: Roel de Groot & Jan van der Ploeg (2012), Van Klein tot groot. Garant, Antwerpen
- Flach, A. M. en W. Meijer. Uitgebalanceerd (over kleuterdidactiek), Het jonge kind oktober 2010.
- Goorhuis-Brouwer (2012), S. in: Van klein tot groot van Van Bakel en anderen. Garant, Apeldoorn.
- Koning, Luc (2018), EKO-werkboek, Pravoo, Daarle.
- Koning, Luc (2001), Speciale spelbegeleiding, Pravoo, Daarle.
- Koning, Luc (2019) kindvolgsysteem: <https://www.dapto.nl/de-nieuwe-pravoo/>
- Nijkamp, W.M. (1974), Kleuters in het geding, Groningen,
- Noorloos-Pruijssen, A. van, Rijping en geletterdheid in de kleuterklas, afstudeerscriptie Christelijke Hogeschool Ede. (geplaatst op het internet)
- Onderwijsraad (2010), Naar een nieuwe kleuterperiode in de basisschool.
- Pepper, Jan en Elaine Weitzman, (2015) Praten doe je met z'n tweeën. The Hanen Centre, Ontario
- Ploeg, Jan van der (2011) De sociale ontwikkeling van het schoolkind. Bohn Stafleu, van Loghum, Houten
- Stevens, L. & Bors. G. (2013), Pedagogische tact. Op het goede moment het juiste doen, ook in de ogen van de leerling. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.
- Tavecchio, L.W.C. De toekomst van het kleuteronderwijs/het onderwijs aan het jonge kind. Brief NVO
- Verbeeck, Kris (2010), Op eigen vleugels, KPC-uitgave, Den Bosch.